

УДК 347.91/95

ДИНАМІЧНИЙ ЕЛЕМЕНТ ЗАКОННОЇ СИЛИ РІШЕННЯ СУДУ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ

У статті здійснено дослідження динамічного елемента законної сили рішення суду першої інстанції у цивільних справах. Також доведено відсутність у рішенні суду ознак загальнообов'язковості та визначено перелік осіб, для яких рішення суду у цивільній справі є обов'язковим.

В статье проведено исследование динамического элемента законной силы судебного решения суда первой инстанции по гражданским делам. Также доказано отсутствие у судебного решения свойства общеобязательности и определен перечень лиц, для которых судебное решение по гражданскому делу обязательно.

The research of dynamic element of the legal power of the judgment in a civil case adopted by the court of the first instance is in this scientific article. Also was proved the absence of that property as normative obligation in the judgment and was determined the list of persons for whom the judgment in a civil case is compulsory.

Законна сила рішення суду, ухваленого у цивільній справі, в теорії цивільного процесу традиційно розглядається як єдність властивостей рішення суду, якими забезпечується його стабільність (статичний елемент законної сили) та правова дія (динамічний елемент законної сили). Саме практичне призначення законної сили — забезпечувати правову визначеність та реалізацію владного припису суду як органу державної влади.

Судове рішення як індивідуальний правовий акт після його ухвалення і спливу певного терміну, що дається для оскарження у суді апеляційної інстанції, спричиняє в осіб, які беруть участь у справі, виникнення певних прав та обов'язків. У такому випадку рішення суду виступає певним юридичним фактом у спірних правовідносинах, що були предметом розгляду у суді першої інстанції. Зважаючи на те, що судове рішення є особливим різновидом індивідуальних правових актів, яким може бути скасовано будь-який акт органу державної виконавчої влади або органу місцевого самоврядування, правова дія судового рішення має певні особливості, що потребують більш детального дослідження.

У зв'язку із цим особливу важливість набуває питання про динамічний елемент законної сили судового рішення. Останній складають ті ознаки рішення суду, що набрало законної сили, які роблять владне веління, що міститься у рішенні суду, підставою для виникнення в учасників процесу прав, обов'язків та відповідальності у сфері матеріального права в межах позовних (або інших цивільно-правових) вимог позивача.

В українській науці цивільного процесуального права питання про динамічний елемент законної сили рішення суду досліджувалося у працях, зокрема: І. О. Безлюдько, Ю. В. Білоусова, В. В. Комарова, В. І. Тертишнікова, Г. П. Тимченка, С. Я. Фурси, О. З. Хотинської, С. І. Чернооченко, О. М. Шиманович, М. Й. Штефана. Однак до цього часу окремі питання, що пов'язані із тим, які ознаки рішення суду слід вносити у динамічний елемент законної сили, чи властиві ці ознаки усім рішенням суду, що ухвалюються у цивільних справах, є дискусійними.

Метою статті є узагальнення позицій українських та російських учених-процесуалістів з питань поняття та змісту динамічного елемента законної сили рішення суду та притаманності його окремим видам судових рішень у цивільних справах.

При цьому розглядатися будуть виключно рішення суду у цивільних справах, ухвалених судом першої інстанції, зважаючи на те, що законна сила, в тому числі і динамічний елемент, судових наказів, ухвал, рішень судів апеляційної та касаційної

інстанції мають свої особливості, а тому потребують самостійного дослідження.

Перелік ознак, які вносяться у динамічний елемент законної сили рішення суду, зазвичай в теорії цивільного процесу виділяється різний: обов'язковість рішення суду [1, с. 211; 2, с. 286], його загальнообов'язковість та виконавчість [3, с. 119; 4, с. 276; 5, с. 175; 6, с. 218; 1, с. 211; 2, с. 288; 7, с. 333, 337] (реалізованість або здійсненість [8, с. 421], виконавча сила [9, с. 148]).

При цьому ці ознаки розглядаються як взаємопов'язані але незалежні властивості [4, с. 276; 5, с. 175; 6, с. 218; 1, с. 210; 2, с. 286; 7, с. 333, 337]; як єдина властивість, проявами якої вони виступають [3, с. 119], які спільно із виключністю та неспростовністю складають законну силу рішення суду.

Загальнообов'язковість рішення суду означає поширення владного припису на усіх без винятку осіб — фізичних та юридичних, органів державної влади та місцевого самоврядування, в тому числі посадових осіб цих органів, а саме зобов'язування їх до певних дій (забезпечення примусової реалізації рішення суду, визнання фактів, встановлених судовим рішенням) або бездіяльності (не перешкоджати реалізації судового рішення, не чинити перешкод по здійсненню особою свого права, захищеного судовим рішенням).

Обов'язковість рішення суду означає поширення владного припису на осіб, які беруть участь у справі, а саме на позивача, відповідача, третіх осіб, яких судове рішення може зобов'язати, наприклад, відшкодувати заподіяну матеріальну або моральну шкоду, або, наприклад, надати певні права, такі як надати право власності на спірну будівлю, що означатиме обов'язок особи, яка неправомірно нею володіє, повернути її.

Виконавча сила рішення суду означає реалізацію владного веління, що міститься у судовому рішенні, передусім це неможливість його добровільного (за власною ініціативою зобов'язаної особи) виконання, а — примусового (за посередництва органів державної виконавчої служби) виконання рішення суду.

Дореволюційна теорія російського цивільного процесу не вносила у зміст законної сили судового рішення ті ознаки, які зумовлюють реалізацію владного веління, що міститься у судовому рішенні, а лише вносить ті, які забезпечують остаточність у вирішенні спору між сторонами “твердість судового рішення”, використовуючи для динамічного елемента загальне поняття “обов'язковість” [10, с. 326-328]. Щоправда, Є. О. Нефедьев називав обов'язковість серед правових наслідків набрання рішенням суду законної сили [10, с. 326-328].

Виняток становить дослідження “Народної енциклопедії”, яким внесено у зміст законної сили судового рішення його загальнообов'язковість, тобто обов'язковість для всіх судів та державних органів [11].

Починаючи із Д.І. Полумордвінова [12, с. 28] та М.Г. Авдюкова [13, с. 137-139], загальнообов'язковість та/або обов'язковість та/або виконавча сила розглядаються у взаємозв'язку із законною силою рішення суду і використовуються під загальним терміном “правова дія судового рішення”.

При цьому питання щодо зв'язку цих ознак із законною силою до цього часу лишається дискусійним. Так, обов'язковість, виконавча сила та загальнообов'язковість розглядалися або як елементи законної сили рішення суду [7, с. 333], або як її ознаки [3, с. 119], або як її правові наслідки [1, с. 210; 8, с. 368-370].

М. А. Гурвіч, ототожнюючи законну силу рішення суду із його неспростовністю та виключністю, розглядає загальнообов'язковість та виконавчість паралельно із законною силою як пов'язану із нею якість судового рішення, так звану “обов'язковість” [9, с. 151], яка, зокрема, спільно із законною силою рішення суду зумовлює преюдиційність доведених судом фактів та іншим чином пов'язує обов'язковість та законну силу рішення суду [9, с. 162].

У той же час спільним для цих ознак визнавалося те, що ними “забезпечується динамізм судового рішення та його можливість взаємодії на зобов'язаних суб'єктів, а також на усіх інших осіб, які повинні зважати на встановлені судом факти та правовідносини і вживати заходів щодо виконання судових рішень” [14, с. 11]. Ці ознаки судового рішення, на відміну від незмінності, неспростовності та виключності, не забезпечують правову визначеність, а забезпечують реалізацію владного припису рішення суду як індивідуального правового акта.

Вважаємо наявний поділ динамічного елемента на загальнообов'язковість, обов'язковість та виконавчу силу штучним і таким, що не впливає із об'єктивних причин з наступних підстав.

Так, визнання рішення суду загальнообов'язковим автоматично означає його поширення на фізичних та юридичних осіб, органи державної влади та місцевого самоврядування та їх посадових осіб, у тому числі і тих, які виступали по справі як

позивач, відповідач, третя особа, яка заявляє самостійні вимоги. Відповідно, зміст загальнообов'язковості є ширшим за зміст обов'язковості рішення суду, включаючи останній, хоча, зрозуміло, обов'язки осіб, які брали участь у справі, та сторонніх осіб, які участі у справі не брали, різні. Однак і обов'язки позивача, відповідача, третьої особи при цьому істотно відрізнятимуться.

Що ж до виконавчої сили рішення суду, то вона фактично є проявом обов'язковості, оскільки через виконання судового рішення здійснюється реалізація владного припису, що міститься у судовому рішенні. Рішення суду, яке є необов'язковим, виконуватись не повинно, оскільки в такому випадку жоден з учасників процесу ні до чого цим рішенням не зобов'язаний. Необхідність у виконанні судового рішення виникає лише у разі, якщо певний учасник процесу зобов'язаний до певних дій, прямо чи опосередковано, і відповідно виникає необхідність в забезпеченні виконання цього обов'язку.

Таким чином, виконавча сила як здатність рішення суду до реалізації та власне процес реалізації є тим проявом обов'язковості, яким є незмінність, неспростовність та виключність щодо стабільності рішення суду.

Повертаючись до визначення загальнообов'язковості рішення суду, маємо визнати, що загальнообов'язковість взагалі не притаманна судовому рішенню, хоча і передбачена ст. 14 Цивільного процесуального кодексу України (ЦПК) і визнана теорією цивільного процесу України як одна із властивостей судового рішення, що набрало законної сили. На притаманності судовому рішенню властивості загальнообов'язковості зазначає також Пленум Верховного Суду України у своїй Постанові № 14 від 18 грудня 2009 року "Про судові рішення у цивільній справі".

Для того щоб рішення суду було загальнообов'язковим, необхідне дотримання трьох вимог до такого рішення:

- має існувати обов'язок конкретної особи на виконання резолютивної частини рішення — вчинити певні дії, передбачені цим рішенням, або не вчиняти певних дій, у тому числі і тих, які приводять до порушення права іншого учасника процесу;

- має існувати обов'язковість рішення суду для усіх учасників процесу, в тому числі позивача, відповідача, третіх осіб;

- мають існувати певні зобов'язання для будь-якої фізичної особи, юридичної особи, органу державної влади або місцевого самоврядування, суду, посадових осіб у зв'язку із ухваленням рішення суду.

Обов'язковість судового рішення як індивідуального правового акта, як уже зазначалось, проявляється у зобов'язуванні учасників процесу до вчинення певних дій або утримання від їх вчинення. Для того, щоб позивач, відповідач, третя особа були зобов'язані вчинити певні дії або не вчиняти певних дій у зв'язку із ухваленням судового рішення, необхідно, щоб суд прямо зобов'язав їх на ці дії або бездіяльність. Без такого зобов'язування не можна казати про те, що ці дії чи бездіяльність є проявом обов'язковості судового рішення, оскільки тоді особа діє або на власний розсуд, або на підставі закону, але не на підставі ухваленого судом рішення (оскільки останнє є індивідуальним правовим актом і не може поширюватися на невизначене коло суб'єктів).

Наприклад, якщо суд зобов'язує відповідача відшкодувати завдані позивачеві збитки, зазначивши про це у рішенні, то можна сказати, що судові рішення в цій частині є обов'язковим для відповідача. Однак, якщо, крім визнання факту завдання збитків, суд не зобов'язує винну сторону їх відшкодувати, то виникає питання: як можна казати про обов'язковість такого рішення для сторони. Така особа буде зобов'язана відшкодувати завдані збитки, але вже не на підставі рішення суду, а на підставі ст. 1166 Цивільного кодексу України, у якій зазначається, що майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала. Таке рішення буде неповним, і потерпіла сторона потребуватиме ухвалення додаткового рішення для захисту своїх інтересів, оскільки, крім визнання факту завдання шкоди, необхідне також визнання її розміру та особи, яка завдала шкоду і повинна її відшкодувати.

Будь-яке інше рішення про присудження для особи (як правило, відповідача), яка за цим рішенням отримує певні зобов'язання, є обов'язковим. Однак якщо суд у рішенні про присудження відмовив у задоволенні позовних вимог, то в такому випадку якихось обов'язків для відповідача взагалі не виникає.

Власне рішення як про задоволення позову, так і про відмову у задоволенні позову позивача не зобов'язує до конкретних дій або бездіяльності, так само як і не надає йому додаткових прав, крім права вимоги, яке впливає із обов'язку відповідача виконувати судові рішення, якщо воно його до чогось зобов'язує.

Якщо ж у справі мав місце зустрічний позов, який був задоволений повністю або частково, то в даному випадку можна говорити про обов'язковість судового рішення для позивача у частині зобов'язування його до вчинення певних дій або бездіяльності на користь відповідача.

Що стосується перетворювальних рішень або рішень про визнання, то тут обов'язки сторін (позивача та відповідача) можуть визначитися (наприклад, обов'язок особи звільнити приміщення, право власності на яке визнане за іншою особою), однак навіть за їх невизначення вони впливають із відповідних норм закону і суд, визнаючи за особою певні права, лише дозволяє застосувати до неї відповідні норми закону про ці права (вказаний вище приклад про обов'язок звільнити приміщення впливає із визначеного Конституцією України та Цивільним кодексом України обов'язку не чинити перешкод у здійсненні права власності і є його реалізацією, яку особа вправі здійснити на підставі рішення суду), тому такі рішення є обов'язковими лише в частині визнання за особою певного права або факту порушення відповідного права, або в частині визнання виникнення чи зміни правового відношення. Інші обов'язки сторін впливають не із рішення, а із норми закону, яка деталізує порядок реалізації наданого особі права, яке визнане судом, або факт порушення якого визнано судом, або із норм закону, які визначають права та обов'язки сторін у новому або зміненому правовідношенні. Однак говорити, що таке судові рішення не є обов'язковим, не можна, оскільки ним змінюється спірне правовідношення, відповідно обов'язковість зокрема перетворювальних рішень по відношенню до сторони, яка виступала в справі як відповідач, проявлятиметься у вигляді обов'язку слідувати зміненому правовідношенню діяти в межах тих прав та обов'язків, які впливають із зміненого правовідношення.

Що ж стосується рішень про визнання, то тут дійсно бачимо відсутність обов'язковості, у зв'язку із тим, що відсутній конкретно визначений зобов'язаний суб'єкт.

Питання про обов'язковість рішення суду для осіб, які участі у справі не брали, теж є спірним. Дійсно, цивільне процесуальне законодавство України передбачає, що особи, які брали участь у судовій справі, по якій ухвалено судові рішення, як позивач, відповідач, третя особа, володіють такою властивістю як процесуальна або матеріальна заінтересованість. Саме вона є основою для визнання їх такими, що беруть участь у справі, оскільки це означає, що ухвалене судові рішення певним чином може вплинути на них, а саме на обсяг наявних у них прав та обов'язків.

Інші особи процесуальною або матеріальною заінтересованістю не володіють в першу чергу тому, що, незалежно від факту ухвалення цього рішення, обсяг їх прав та обов'язків не змінюється. Правами можуть наділятися або позбавлятися лише позивач, відповідач або третя особа, а обов'язки можуть покладатися або зніматися лише на позивача, відповідача або третю особу. Якби для особи, яка участі у судовій справі як позивач, відповідач або третя особа не брала, настали передбачені вище правові наслідки, то це стало б порушенням принципу диспозитивності. В окремих випадках, коли це дійсно має місце, така особа може звернутися до суду із апеляційною скаргою на ухвалене рішення суду. Однак ці випадки є виключними, вони не означають, що із подібною скаргою вправі звернутися будь-яка особа. Тому казати про обов'язковість судового рішення для будь-якої фізичної особи, якщо вона не має матеріального або процесуального інтересу у справі, по якій це рішення було ухвалене, не можна.

Російський учений О. О. Князев зазначає, що загальнообов'язковість рішення суду проявляється у наступних випадках:

— кожен зобов'язаний організувати свою діяльність із тими ж правами та обов'язками, встановленими рішенням суду, що набрало законної сили, ніхто не має права стверджувати про незаконність такого рішення, посилатися на неправильність висновків та приписів, що містяться у ньому, поки воно не буде переглянуте в установленому порядку (правомірна поведінка);

— адміністративні та інші несудові юрисдикційні не вправі скасовувати судові рішення, не повинні розглядати та вирішувати спори, по яких судом ухвалене рішення, а при розгляді інших правових конфліктів за участю тих же осіб не вправі переглядати юридичні факти та правовідносини, встановлені рішенням суду, що набрало законної сили;

— в установлених законом випадках державні та інші органи і посадові особи зобов'язані надавати підтримку в реалізації судового рішення через оформлення та реєстрацію змін у правовому статусі суб'єктів правовідносин, що зафіксовані рішенням суду, а також через здійснення інших правомірних дій (наприклад, якщо рішенням суду, що набрало законної сили, за позивачем визнано право власності на житлову площу, то органи, які здійснюють державну реєстрацію прав на нерухоме майно та правочинів із ним, зобов'язані здійснювати за проханням позивача реєстрацію

відповідного переходу до нього права власності на дану житлову площу) [15, с. 133-134].

Із О. О. Князевим можна погодитися, що частково ці результати ухвалення рішення суду і наступного набрання ним законної сили мають місце. Однак, чи є вони проявами загальнообов'язковості?

Перший “прояв” є фактично проявом обов'язковості рішення суду та преюдиційності фактів, ним встановлених, і стосується лише тих осіб, які брали участь у справі. Інші особи як такі, що не мають матеріальної та процесуальної заінтересованості у справі, по якій ухвалено рішення, діють не відповідно до ухваленого рішення, а відповідно до того правового положення особи, що встановлено законом та судом, але не щодо них, а щодо особи, яка брала участь у справі.

Із думкою про те, що будь-яка особа не вправі стверджувати про незаконність такого рішення суду, погодитися не можемо, оскільки саме незаконність рішення (порушення під час його ухвалення норм процесуального або неправильне застосування норм матеріального права) є підставою для оскарження рішення суду, яке набрало законної сили, в касаційному порядку або через перегляд рішення у зв'язку із нововиявленими та винятковими обставинами. Обов'язок же осіб враховувати преюдиційні факти випливає не з факту ухвалення конкретного рішення суду і набрання ним законної сили, а із норми закону, яка це встановлює.

Єдине, із чим тут можемо погодитися, що особа повинна організувати свою діяльність із тими ж правами та обов'язками, встановленими рішенням суду, однак це стосується лише зобов'язаної сторони (відповідача або позивача у разі задоволення зустрічного позову) — у позові про присудження або перетворювальним позовом. Що ж стосується позову про визнання, то тут взагалі не бачимо ні властивості загальнообов'язковості, ні властивості обов'язковості, оскільки в даному випадку не бачимо власне зобов'язаної сторони, оскільки обов'язки для відповідача тут виникатимуть не з судового рішення, а із тих правомочностей, які отримає позивач після визнання юридичного факту.

Другий “прояв” загальнообов'язковості є проявом виключності судового рішення та преюдиційності фактів, коли встановлені судом факти та правовідносини стають остаточними і такими, що не потребують доведення, а особа не вправі їх оспорювати в тому числі і в несудових органах, оскільки питання про права та обов'язки цієї особи вже вирішені судовим рішенням. У той же час особа, яка не брала участі у справі, не обмежена у можливостях подачі позову навіть щодо тих фактів, які вже встановлені судовим рішенням, оскільки в такому випадку її неучасть у попередньому судовому засіданні нівелює преюдиційність фактів, встановлених судовим рішенням, що набрало законної сили, якщо ці факти стосуються її. В такому випадку ця особа вправі оскаржити ухвалене судове рішення, не визнавати і просити інших осіб довести факти, встановлені цим судовим рішенням.

Що ж до неможливості несудових органів скасувати або переглянути рішення суду, то в заперечення визначальності цієї тези для визначення наявності у рішення суду властивості загальнообов'язковості можна навести ряд причин.

По-перше, ЦПК України не передбачає скасування рішення суду органами законодавчої чи виконавчої влади або органами місцевого самоврядування, а виключно через механізм апеляційного або касаційного оскарження, або через перегляд за виключними або нововиявленими обставинами.

По-друге, скасування рішення суду несудовими органами суперечить ст. 124 Конституції України, яка передбачає, що правосуддя здійснюється виключно судами. Судове рішення є актом правосуддя, а тому ухвалити його або скасувати може виключно суд.

По-третє, теза про те, що несудові органи не можуть скасувати рішення суду, стосується будь-якого рішення суду, в тому числі і того, яке не набрало законної сили.

Що ж до судів, то О. О. Князев сам визнає, що відповідні правові наслідки для суду, які виникають у зв'язку із набранням законної сили, зумовлені не загальнообов'язковістю рішення суду, а його виключністю та преюдиційністю. Дійсно, суд, у зв'язку з набранням рішенням суду законної сили, не вправі вирішувати тотожний спір, а повинен визнавати факти, встановлені цим судовим рішенням, як такі, що не потребують доведення, однак саме судове рішення цей суд не зобов'язує до вчинення певних дій або утримання від їх вчинення щодо тих осіб, які брали участь у справі.

Щодо третього так званого прояву загальнообов'язковості, то надання підтримки у реалізації владного припису не є його виконанням у контексті вчинення дій, до яких суб'єкт виконання зобов'язаний судовим рішенням (оскільки, наприклад, орган державної виконавчої служби, власне, не був відповідачем у справі, по якій ухвалене

судове рішення), це проявляється як зобов'язання вчинення встановлених дій органом державної виконавчої влади. При цьому останнє здійснюється не на підставі загальнообов'язковості рішення суду, а на підставі Конституції України, ЦПК України та Закону України "Про виконавче провадження", що надають органам виконавчої служби такі повноваження.

При цьому заходи примусового виконання рішення суду стосуються майна не виконавчої служби, а боржника, тобто суб'єкта, зобов'язаного судовим рішенням.

Останню тезу підтверджує абз. 2 ч. 2 ст. 5 Закону України "Про виконавче провадження", відповідно до якого державний виконавець здійснює необхідні заходи щодо своєчасного і повного виконання рішення, зазначеного в документі на примусове виконання рішення (далі — виконавчий документ) у спосіб і порядок, визначені виконавчим документом. Тобто державний виконавець не виконує, а лише забезпечує виконання рішення суду на підставі вимоги закону, а не у зв'язку із обов'язком, що в нього виник після ухвалення рішення суду і набрання ним законної сили.

Ст. 11 Закону України "Про виконавче провадження" визначає серед боржників лише фізичну або юридичну особу, яка зобов'язана за рішенням вчинити певні дії (передати майно, виконати інші обов'язки, передбачені рішенням) або утриматися від їх вчинення. Державний виконавець визначений серед учасників виконавчого провадження окремо, тому не може вважатися зобов'язаним суб'єктом, а отже і суб'єктом, на якого розповсюджується обов'язковість рішення суду.

Так само, якщо для реалізації рішення суду про визнання або перетворювального рішення необхідні дії певного органу державної влади, наприклад, органу реєстрації актів цивільного стану у випадку ухвалення рішення суду про розірвання шлюбу, органу реєстрації правочинів щодо нерухомого майна у випадку визнання такого правочину недійсним, то такі дії не будуть виконанням рішення суду, оскільки ці органи, посадові особи зобов'язані вчинити певні дії по забезпеченню права особи лише у разі відповідного звернення особи до них із заявою, доданим до неї судовим рішенням та іншими документами, що необхідні для вчинення цих дій у встановлений законодавством строк. У разі, якщо особа порушить встановлений порядок звернення до даних органів або строк звернення, право особи, визнане рішенням суду, забезпечене не буде.

Також важко уявити, в чому проявляється загальнообов'язковість для сторонньої особи, яка, можливо, навіть і не здогадується про факт ухвалення судового рішення. У тому, що вона не повинна порушувати прав іншої особи, передбачених цим рішенням? Однак цей обов'язок впливає не із судового рішення, яке є лише підставою для визнання такого права дійсним, а є конституційним обов'язком, передбаченим ст. 68 Конституції України.

Рішення суду як таке не може бути загальнообов'язковим, оскільки тоді воно матиме ознаки нормативно-правового акта, поширюватиметься на невизначене коло осіб або групу осіб, а суди під час розгляду власних судових справ та ухвалення власних рішень повинні будуть зважати на те, як була вирішена справа судом, по якій ухвалене рішення суду, що набрало законної сили, і відповідно — яке набрало законної сили. А в даному випадку матимемо визнання за рішенням суду статусу прецеденту, що заперечується українською правовою системою.

У зв'язку із цим вважаємо за необхідне уточнити ч. 1 ст. 14 ЦПК України та абзац третій п. 1 Постанови Пленуму Верховного Суду України "Про судові рішення" від 18 грудня 2009 року № 14, виклавши їх у такій редакції: "Судові рішення, що набрали законної сили, обов'язкові для всіх зобов'язаних ними органів державної влади і органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових чи службових осіб та громадян і підлягають виконанню зобов'язаними суб'єктами на всій території України, а у випадках, встановлених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, — і за її межами. Органи державної виконавчої служби та інші органи, визначені законодавством, зобов'язані вчинити усі можливі дії по забезпеченню виконання судових рішень відповідно до закону".

У зв'язку із вищесказаним, а також зважаючи на те, що панівною в теорії цивільного процесу є думка про виконавчу силу як про можливість виключно примусового (не добровільного) виконання судового рішення [3, с. 170-171; 1, с. 210; 13, с. 137-139; 15, с. 156; 16, с. 418], можна точно визначити перелік рішень суду, які володіють виконавчою силою.

Так, володіють виконавчою силою рішення про присудження, якщо мало місце задоволення позову позивача або зустрічного позову відповідача. Інші судові рішення у випадку вирішення питання про судові витрати і зобов'язання однієї із сторін сплатити дані витрати, також матимуть виконавчу силу.

Що ж стосується власне вимог, які були задоволені перетворювальними рішеннями, то вони, попри наявність у таких рішень обов'язковості лише в межах визнання факту зміни, припинення або виникнення нового правовідношення, виконавчою силою не володіють, оскільки наступні дії — наприклад, реєстрація припинення шлюбу після розірвання шлюбу судом, виселення наймача у разі судового розірвання договору найму впливають не із судового рішення, а із самого факту виникнення, зміни або припинення правовідносин, що сталося внаслідок ухвалення рішення суду і подальшого набрання ним законної сили. Тому попри примусовість цих дій і регулювання їх нормами Закону України “Про виконавче провадження”, про виконавчу силу в даному випадку говорити не можна, оскільки немає обов'язку, який повинен бути виконаний, є лише зміна правового стану суб'єктів цивільного права. Органами виконавчої служби в даному випадку здійснюється не примусове виконання рішення суду, а вчинення дій по спонуканню боржника до виконання обов'язку у зобов'язанні, зміненому рішенням суду.

Так само не володіють виконавчою силою, крім випадків, зазначених вище, рішення про визнання, оскільки цими рішеннями лише визнається певний юридичний факт, і лише в цій частині рішення є обов'язковим для сторін. Подальше вчинення дій, що стосуються визнання даного юридичного факту (наприклад, факту недійсності правочину), впливають із норм закону, а не судового рішення і законодавством про виконавче провадження не регулюються.

Проведене дослідження напрацювань теорії цивільного процесу України та Росії, а також чинного цивільного процесуального законодавства та законодавства про виконавче провадження, дозволяє прийти до наступних висновків:

1. Динамічний елемент поряд із стабільністю (статичним елементом) є елементом законної сили рішення суду і означає правову дію ухваленого рішення суду на зобов'язаних суб'єктів подібно до правової дії індивідуального правового акта.

2. Поділ динамічного елемента законної сили на обов'язковість, загальнообов'язковість та виконавчу силу є штучним із підстав того, що обов'язковість змістовно вужче загальнообов'язковості і входить до складу цього поняття, а виконавча сила без обов'язковості неможлива. Тому динамічний елемент потрібно розглядати комплексно, не поділяючи його на інші елементи.

3. Загальнообов'язковість судового рішення є правовою фікцією у зв'язку із тим, що рішення суду є індивідуально-правовим, а не нормативно-правовим актом.

4. Не є обов'язковим судові рішення для осіб, які брали участь у справі, однак не зобов'язувались цим судовим рішенням до вчинення певних дій або утримання від певних дій. Винятком із правила є перетворювальні рішення, якими здійснюється зміна правовідношення, що стало предметом розгляду в суді. В цьому випадку обов'язковість рішення суду проявлятиметься у тому, що особа буде зобов'язана діяти в межах зміненого правовідношення, а не правовідношення у тому стані, в якому воно існувало до ухвалення рішення суду і набрання ним законної сили. Дані обов'язки впливають із самого правовідношення або норми закону, а не судового рішення. Останнє лише змінює правовідношення.

5. Рішення суду про визнання не є ні загальнообов'язковим, ні обов'язковим, оскільки ним лише визнається певний факт, а надалі обов'язки інших осіб у зв'язку із визнанням факту впливають не із рішення суду, а із його виключності та преходичності встановленого факту, а також подальших дій особи, в інтересах якої визнано факт по реалізації правомочностей, що впливають із визнаного факту.

6. Органи державної виконавчої служби лише зобов'язані забезпечити примусове виконання рішення суду зобов'язаними суб'єктами.

7. Виконавча сила притаманна для рішень про присудження, а в частині стягнення судових витрат — й рішень про визнання та перетворювальних рішень.

8. У зв'язку із вищевикладеним, виникає необхідність внесення відповідних змін до ч. 1 ст. 14 ЦПК України та абзацу третього п. 1 Постанови Пленуму Верховного Суду України “Про судові рішення у цивільній справі” № 14 від 18 грудня 2009 року.

Список використаних джерел

1. Проблемы науки гражданского процессуального права [Текст] / В. В. Комаров, В. А. Бигун, В. В. Баранкова ; Под ред. В. В. Комарова. — Х. : Право, 2002. — 440 с.
2. Гражданский процесс Российской Федерации [Текст] : [учебн.] / Под ред. А. А. Власова. — М. : Юрайт Издат, 2004. — 584 с.
3. Зейдер, Н. Б. Судебное решение по гражданскому делу [Текст] / Н. Б. Зейдер. — М. : Юридическая литература, 1966. — 195 с.
4. Советский гражданский процесс [Текст] : [учебн.] / Под ред. М. С. Шакарян. — М. : Юридическая литература, 1985. — 526 с.

5. Советский гражданский процесс [Текст] : [учебн.] / Под ред. А. А. Добровольского. — М. : Изд-во МГУ, 1979. — 367 с.
6. Советский гражданский процесс [Текст] : [учебн.] / Под ред. А. Ф. Клеймана. — М. : Изд-во МГУ, 1964. — 453 с.
7. Гражданский процесс [Текст] : [учебн.] / Отв. ред. В. В. Ярков. — М. : БЕК, 2000. — 624 с.
8. Штефан, М. Й. Цивільне процесуальне право України : Академічний курс [Текст] : [підручн.] / М. Й. Штефан. — К. : Ін Юре, 2005. — 624 с.
9. Гурвич, М. А. Судебное решение: Теоретические проблемы [Текст] / М. А. Гурвич. — М. : Юридическая литература, 1976. — 176 с.
10. Нефедьев, Е. А. Учебник русского гражданского судопроизводства [Текст] / Е. А. Нефедьев. — Краснодар : Советская Кубань, 2005. — 480 с.
11. Гражданское судопроизводство из курса правоведения по Народной энциклопедии изд. 1911 г. Полумомординов Д. И. Общественно-юридические науки [Електронний ресурс]. Allpravo.Ru — Режим доступу : <http://www.allpravo.ru/library/doc2472p/instrum2473>.
12. Полумординов, Д. И. Законная сила судебного решения [Текст] / Д. И. Полумординов. — Тбилиси, 1964. — 191 с.
13. Авдюков, М. Г. Судебное решение [Текст] / М. Г. Авдюков. — М. : Госюриздат, 1959. — 192 с.
14. Масленникова, Н. И. Законная сила судебного решения в советском гражданском процессуальном праве [Текст] : Автоферрефат дисс. на соиск. науч. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Н. И. Масленникова. — Свердловск, 1975. — 18 с.
15. Князев, А. А. Законная сила судебного решения [Текст] : Дис. ... канд. юр. наук : 12.00.15 / Князев Алексей Александрович. — М., 2004. — 192 с.
16. Гурвич, М. А. Решение советского суда в исковом производстве [Текст] / М. А. Гурвич // Гурвич М. А. Избранные труды. — Краснодар : Советская Кубань, 2006. — С. 319–445.

*Рекомендовано до друку кафедрою цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права
(протокол № 8 від 20 січня 2010 року)*

Надійшла до редакції 21.01.2010

